

LEAD^{FOR} ECO JUSTICE

Slovarček ključnih pojmov

Izdajatelj: Network of Education Policy Centers (NEPC)

Zagreb 2025

Za izdajatelja: Svetlana Jurko

Slovenski prevod: Multilingual pro d.o.o. in Pedagoški inštitut

Publikacija je nastala v okviru projekta »Lead for Eco Justice«. Partnerji so usposabljali izbrane šolske time, s katerimi so razvijali demokratično šolsko kulturo, ki temelji na vrednotah ekološke pravičnosti in vključuje vsa živa bitja.

Vodja konzorcija:

Mreža centrov za izobraževalne politike (NEPC, Hrvaška)

Projektni partnerji:

Forum za slobodu odgoja/ Forum for Freedom in Education (FFE), Hrvaška

Centar za obrazovne politike (COP), Srbija

European Research Institute (ERI), Madžarska

Osnovna škola Janka Leskovara, Hrvaška

Osnovna škola kralj Petar Prvi, Srbija

Fészek Waldorf Általános Iskola Gimnázium és AMI, Madžarska

Pedagoški inštitut (PI), Slovenija

Osnovna šola Brinje Grosuplje, Slovenija

Temeljni vidik **izobraževanja za ekološko pravičnost** se nanaša na prepoznavanje pomena in spodbujanje: povezanosti z naravo, usklajenosti s planetarnimi mejami in policentričnega pristopa.

A

ANTROPOCEN Koncept, ki izpostavlja, da živimo v dobi, kjer dejavnosti človeka oblikujejo globalno okolje in ne obratno.

ANTROPOCENTRIZEM Prepričanje, da smo ljudje osrednja ali najpomembnejša entiteta planeta.

AVTOHTONO (LOKALNO) ZNANJE Lokalno znanje avtohtonih skupnosti o upravljanju narave, ki temelji na zapletenem in pomembnem odnosu z njihovim neposrednim okoljem, ima majhen vpliv nanj, pa tudi na podnebje in kmetijstvo, ter pogosto pomembno prispeva k prilagajanju in ublažitvi podnebnih sprememb.

B

BIOMIMIKRIJA V dobesednem prevodu je to posnemanje živih bitij, ki vključuje tudi etično držo, način razmišljanja in življenjski slog. To je praksa uporabe izkušenj iz narave za razvoj tehnologij, sistemov in rešitev, ki so bolj zdrave, učinkovitejše in okoljsko trajnostne.

BIOTSKA RAZNOVRSTNOST Raznolikost in interakcije vseh vrst, ki živijo na Zemlji ali v določenem ekosistemu. Vključuje raznolikost znotraj vrst in med njimi ter raznolikost ekosistemov.

C

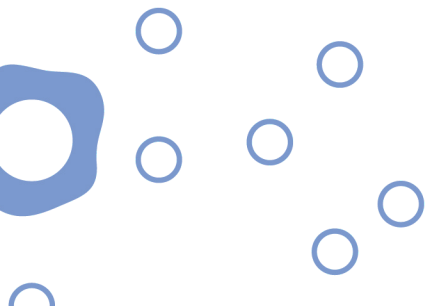
CENTRIČNO RAZMIŠLJANJE Nagnjenost k dajanju večje vrednosti določenemu konceptu, kot na primer, androcentrizem (osredotočenost na moškega), ki postavlja v fokus moškega kot pomembnejšega/vrednejšega od ženske.

D

DESTRUKTIVNI DISKURZI Zgodbe, jezik, podobe in druge oblike predstavitev, ki se jih poslužujejo določene skupine v družbi in prispevajo k ekološki škodi. Takšni načini izražanja lahko oblikujejo družbena stališča in upravičujejo škodljiva dejanja do okolja (npr. prekomerno porabo, izkoriščanje virov ali zanikanje podnebnih sprememb). Glej tudi: *Diskurz*.

DISKURZ Standardizirani načini, kako določene skupine uporabljajo jezik, podobe in druge oblike predstavitev. Je niz skupnih in priznanih kulturnih pomenov, ki skupaj ustvarjajo močan niz sorodnih, predvidenih vrednot.

DISKURZI SODOBNOSTI Niz diskurzov, ki skupaj ustvarjajo sodobni, privzeti pogled na svet, ki daje prednost določenim vrednotam (npr. antropocentrizem, napredek, individualizem, znanost/racionalizem).

DIVERZITETA Raznolikost med ljudmi in drugimi vrstami.

DOSTOP DO NARAVE Omogočiti preživljanje časa v naravi, dostop do nje in njene bližine. Pri tem so lahko ovire slabe prometne povezave, finance ali pomanjkanje zelenih površin v bližini. Vpliv teh ovir ni enak za vse skupnosti.

Borcello

DUALIZEM Filozofski koncept, ki obravnava predvsem odnos med umom in telesom ali materialnimi in nematerialnimi vidiki obstoja (primeri: biti in misliti, telo in um, dobro in zlo, duh in materija ter subjekt in objekt).

E

EKOCESTRIZEM Perspektiva, ki v fokus postavlja celoten ekosistem. Tega predstavljamo tako ljudje kot druga živa bitja in neživi elementi, ki si vsi zaslužimo enako spoštovanje.

EKOFEINIZEM Filozofija in gibanje, ki opozarja na dvojno zatiranje tako žensk kot okolja, ki je zakoreninjeno v patriarhalnih strukturah.

EKOLINGVISTIKA Kritično preučevanje jezikovnih oblik, ki doprinašajo k uničevanju okolja, in iskanje alternativ, ki ljudi navdihujejo za zaščito naravnega sveta. Glej tudi: *Zgodbe*.

EKOLOGIJA UMA Ta perspektiva navaja, da se pomen ustvarja skozi interakcije in prepoznavanje nasprotij ali vzorcev. Um torej ni izoliran, temveč je del ekoloških sistemov, s katerimi je v interakciji (npr. družbena omrežja, naravna okolja in kulturni okvirji).

EKOLOŠKA IN ETIČNA ZAVEST Način razmišljanja in delovanja, ki je potreben za ustvarjanje in zaščito pravičnih in trajnostnih skupnosti.

Borcello

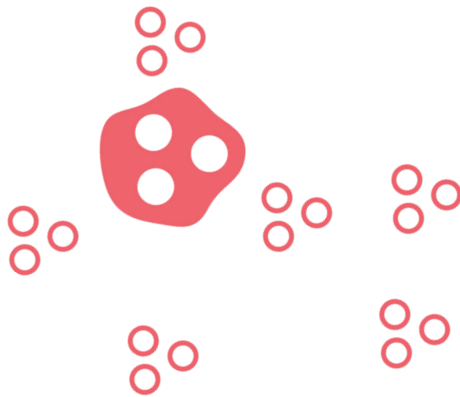
EKOLOŠKA MEJA Prekoračitev ekološke meje pomeni, da bo imelo izkoriščanje naravnih virov znatne škodljive učinke. Naravni viri vključujejo zemljo, vodo, zrak in z njimi povezane žive sisteme, ki sestavljajo biosfero.

EKOLOŠKA PISMENOST Razumevanje principov organizacije ekosistemov in njihovo upoštevanje pri ustvarjanju trajnostnih človeških skupnosti. Izraz sta uvedla ameriški pedagog David W. Orr in fizik Fritjof Capra v devetdesetih letih 20. stoletja. Predstavlja kombinacijo trajnostnega in celostnega izobraževanja, ki je relevantno za lokalno okolje.

EKOLOŠKA TESNOBA

Občutek nemoči in brezupa zaradi podnebnih sprememb.

EKOPEDAGOGIKA Rastoče znanstveno področje, ki pri preučevanju prepletajočih se družbenih in ekoloških vprašanj upošteva osnovna načela kritične pedagogike.

EKOZOFIJA Vrednostni okvir, ki usmerja vse kritične analize besedil in ne upošteva samo ljudi, temveč tudi druge vrste ter fizično okolje. Preprosta ekozofija bi na primer lahko bila, da so vse oblike življenja, vključno z ljudmi, drugimi živalmi, rastlinami ter gozdovi, dragocene in si zaslužijo spoštovanje.

ENAKOST Načelo pravičnosti in poštenosti pri zagotavljanju, da ima vsakdo dostop do enakih priložnosti, virov in pravic.

H

HIERARHIČNO MIŠLJENJE Prepričanje, da imajo nekatere skupine ali kulture večjo vrednost kot druge, ali da imajo ljudje večjo vrednost kot katera koli druga vrsta. Gre za način razmišljanja, ki temelji na sistemu rangiranja, kjer so nekateri bolj cenjeni, drugi pa manjvredni. Hierarhično razmišljanje omogoča rasizem, seksizem in antropocentrizem.

HIPOTEZA O BIOFILIJ Hipoteza, ki nakazuje, da imamo ljudje prirojeno, evolucijsko zakoreninjeno težnjo po iskanju povezav z naravo.

IDENTITETA KRAJA Povezanost posameznika in kraja. Posameznik v opredelitvi samega sebe vključuje tudi dojemanje fizičnega okolja, kot so spomini, misli, vrednote, preference in kategorizacije. To dojemanje se prekriva s posameznikovo predstavo o sebi in prispeva k njej.

Borcelle

INDIVIDUALIZEM Prepričanje, da smo ljudje neodvisne avtonomne enote, ki jih zasledovanje lastnih interesov vodi do najboljšega in da je tekmovalnost naravna. (Individualizem se razlikuje od individualnosti, ki priznava edinstvene lastnosti in prispevke vsakega človeka).

IZKUSTVENO IZOBRAŽEVANJE NA PROSTEM Veja okoljskega izobraževanja, ki za spodbujanje večje okoljske ozaveščenosti poudarja izkušnjo učenja na prostem. Glej tudi: *Okoljsko izobraževanje*.

IZOBRAŽEVANJE, KI SE POVEZUJE S KRAJEM Pristop, ki upošteva tako naravne kot človeške skupnosti ter njihove medsebojne interakcije. Poudarja vključevanje učencev in članov skupnosti v raziskovanje in projekte, vezane na določene kraje v lokalnem okolju. Ena od definicij izobraževanja, ki se povezuje s krajem, je »proces povezovanja lokalne skupnosti in okolja kot izhodišča za poučevanje različnih konceptov«.

IZOBRAŽEVANJE O EKOLOŠKI PRAVIČNOSTI Poučevanje, ki temelji na spoznanju, da je človek del »obsežnega in zapletenega sistema življenja, njegova dobrobit pa je odvisna od tega, kako se ga uči zaščititi« (Martusewicz in Edmundson, 2005, str. 71).

IZOBRAŽEVANJE ZA TRAJNOST Transformativni pristop k izobraževanju, ki zagovarja kritično, participativno izobraževanje, osredotočeno na okoljska vprašanja. Problemizira razlago »trajnostnega razvoja«, ki rast in potrošnjo dojema, kot da ju je mogoče vzdrževati za nedoločen čas.

K

Borcelle

KAPITALOCEN Poudarja vlogo kapitalizma in izrazito neenakega sistema moči ter bogastva pri povzročanju podnebne krize.

KRITIČNE ANIMALISTIČNE ŠTUDIJE Pristop se osredotoča na kruto ravnanje z živalmi v sodobni družbi, ki po trditvah izhaja iz »speciizma« ali človeške diskriminacije drugih vrst.

KROŽENJE OGLJIKA Ogljik je kemični element v mnogih molekulah tako živih bitij kot neživih snovi, ki kroži v uravnoteženih tokovih.

L

LOGIKA DOMINACIJE Sistem razmišljanja, ki temelji na predpostavki, da imajo tisti, ki so »višje« na hierarhični lestvici, pravico nadzorovati ali obvladovati tiste, ki so »nižje«, npr. ljudje nad živalmi.

Borcelle

M

MEDSEBOJNA POVEZANOST Medsebojna povezanost družbenih, okoljskih in ekonomskih vprašanj.

MEDSEKTORSKI OKOLJEVARSTVENI PRISTOP Vključujoč pristop k okoljevarstvu, ki se zavzema za zaščito ljudi in planeta in zagovarja, da sta socialna in okoljska pravičnost prepleteni.

METAFORA Uporaba jezika za opis nekega vidika resničnosti z izrazom z drugega področja. Metafora osvetli nekatere značilnosti, druge pa zakrije. Metafora prenos komunikacije na primer osvetljuje, kako se lahko informacije prenašajo od ene osebe do druge, hkrati pa zakrije pomen konteksta.

MOČ Zmožnost ali sposobnost nekaj storiti ali delovati na določen način oziroma usmerjati ali vplivati na vedenje drugih ali potek dogodkov.

N

NAVEZANOST NA KRAJ Čustvena povezanost z določenim krajem. Odraža vez med posamezniki in lokacijami, ki imajo za njih poseben osebni pomen.

Borcelle

NEOSREDINJENOST Pogled na svet, v katerem je pozornost namenjena medsebojnim vplivom in interakcijam med ljudmi ter naravo, fokus pa ni zgolj na enem izmed njiju.

O

ODNOS DO NARAVE Različne kognitivne, čustvene in izkustvene povezave, ki jih imajo posamezniki z naravnim okoljem. Glej tudi: *Povezanost z naravo*.

ODRAST Gibanje, ki izpodbija temeljno predpostavko, da je gospodarska rast sama po sebi koristna. Namesto tega se zavzema za načrtovano zmanjšanje proizvodnje in potrošnje v skladu s planetarnimi mejami in spodbuja pravično porazdelitev virov.

OGLIČNI ODTIS

Ogljični odtis je skupna količina toplogrednih plinov, ki nastanejo neposredno ali posredno zaradi človekovih dejavnosti. Meri se ga lahko na ravni posameznika, dogodka, organizacije ipd.

OKOLJSKO IZOBRAŽEVANJE Proces, ki posameznikom, skupnostim in organizacijam pomaga bolje spoznati okolje ter razviti veščine in razumevanje o tem, kako obravnavati globalne izzive.

OKOLJSKA PRAVIČNOST Načelo, da niso vsi enakomerno izpostavljeni okoljski škodi in tveganju, ki nesorazmerno vplivajo na revne, delavske in manjšinske skupnosti.

Borcelle

P

PARADIGMA ČLOVEŠKE SOODVISNOSTI Perspektiva, ki poudarja napetost med težnjo po človeškem razvoju, ki običajno zahteva netrajnostno rabo virov, ter skrbjo za okolje, ki običajno pomeni naravovarstveno ali vsaj trajnostno rabo virov.

PARTICIPACIJA Pristop, ki spodbuja aktivno vključenost posameznikov ali skupin v odločitve in dejavnosti, ki jih zadevajo.

PLANETARNE MEJE Koncept, ki predstavlja okoljske omejitve vplivov človeških dejavnosti na sistem Zemlje. Preseganje teh meja lahko destabilizira okolje do točke, ko se ne bo več zmožno samouravnavati. Devet opredeljenih planetarnih meja vključuje: podnebne spremembe, spremembe v celovitosti biosfere (izguba biotske raznovrstnosti in izumiranje vrst), tanjšanje ozonske plasti v stratosferi, zakisljevanje oceanov, biogeokemični tokovi (ciklusi fosforja in dušika), spremembe kopenskih sistemov (npr. krčenje gozdov), rabo sladke vode, obremenjenost atmosfere z aerosoli ter vnos novih snovi (npr. plastike in kemikalij).

PLANETARNA DOBROBIT Stanje, v katerem je celovitost sistema Zemlje in procesov v ekosistemu ohranjena do te mere, da lahko vrste in populacije obstajajo tudi v prihodnosti, organizmi pa imajo možnost doseči blagostanje.

PLANETARNO SKRBNIŠTVO Odgovorno odločanje, ki temelji na dobri ozaveščenosti o tem, kako bodo globalne spremembe verjetno vplivale na planetarne vire, preživetje ljudi in kakovost življenja.

Borcelle

PODNEBJE Povprečni vzorec vremenskih razmer (kot so temperatura, padavine, vlažnost, veter in zračni tlak) za določeno regijo v daljšem časovnem obdobju (meseci, leta, desetletja, stoletja ali več).

PODNEBNA PRAVIČNOST S tem izrazom se poleg okoljskih razsežnosti podnebnih sprememb priznava tudi družbene in politične dimenzije. Z vidika (ne)pravičnosti izpostavlja razlike med tistimi, ki so bolj odgovorni za podnebne spremembe, in tistimi, ki so jih njihove posledice najbolj prizadele.

PODNEBNE SPREMEMBE Podnebne spremembe se nanašajo na več globalnih pojavov, kot so temperatura, padavine, ekstremni dogodki, dvig morske gladine in zakisovanje oceanov. Izraz se najpogosteje uporablja za opis trenutnih podnebnih sprememb (zvišanje globalne povprečne temperature), ki jih povzroča človek. Uporablja se tudi izraz »globalno segrevanje«.

POLICENTRIZEM Obstoj več središč nadzora ali avtoritete. Izraža idejo o sprejemanju različnih perspektiv ter poudarja porazdeljeno naravo avtoritete in interakcij, kar je lahko za spodbujanje okoljske in družbene pravičnosti bistvenega pomena.

Borovnik

PONOVNA POVEZANOST Koncept, ki poudarja globoko zasidrano ponovno povezavo z naravo in zagovarja celostni pristop, ki človeško dobrobit vidi v tesni povezavi z zdravjem planeta. Poudarja prepoznavanje in vrednotenje razlik namesto podobnosti ter spodbujanje povezav, ki temeljijo na potencialnih ali dejanskih sorodnostih in podpirajo vzdrževanje življenja.

POVEZANOST Z NARAVO Zavedanje naše medsebojne prepletenosti z naravo. Zajema posameznikovo občutenje bližine z naravo, uživanje v njeni lepoti, njen pomen v njegovem življenju, občutek pripadnosti naravi ter stopnjo spoštovanja do nje. Uporabljajo se tudi izrazi »povezanost z naravnim okoljem« in »občutek povezanosti z naravo«.

PRAVIČNOST ZA RAZLIČNE VRSTE Koncept, ki izziva tradicionalne poglede na pravičnost s tem, da njen obseg razširja onkraj izključno človeških skrbi in vključuje številne oblike življenja, s katerimi si delimo planet.

PRILAGAJANJE Proces prilagajanja trenutnim ali pričakovanim vplivom podnebnih sprememb. Z vidika človeka je namen prilagajanja zmanjšati tveganja, povečati odpornost ali uporabiti koristne priložnosti. Z vidika narave lahko posredovanje človeka olajša prilagoditve pričakovanim vplivom podnebnih sprememb.

PRO-OKOLJSKO VEDENJE Vedenje, pri katerem posamezniki izvajajo ukrepe zaščite in varovanja okolja. Poznano tudi kot zeleno, trajnostno ali okolju prijazno (ekološko) vedenje.

R

RANLJIVOST Občutljivost populacije ob izpostavljenosti nevarnostim podnebnih sprememb in njihovim posledicam. Na primer, nizko ležeča regija, ki ima infrastrukturo za zaščito obale ter vire za prilagajanje na spremembe je manj občutljiva na dvig morske gladine kot regija, ki take **Bord** infrastrukture in virov nima.

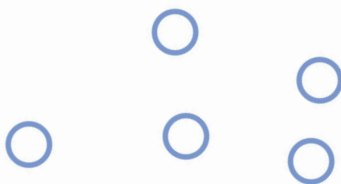
S

SOODVISNOST Dinamika medsebojne odgovornosti in odvisnosti; sodelovanje v mreži odnosov, kjer se člani zanašajo drug na drugega ter se medsebojno podpirajo. Soodvisnost vključuje odnose med ljudmi in naravo.

T

TRAJNOSTNI RAZVOJ Razvoj, ki zadovoljuje potrebe sedanjosti, ne da bi ogrozil sposobnost prihodnjih generacij, da zadovoljijo svoje potrebe.

TRAJNOSTNE SKUPNOSTI Skupnosti, katerih člani soodvisnost med ljudmi in naravnim svetom prepoznava kot bistveno ter zato sprejemajo odločitve za zaščito sposobnosti naravnih sistemov, da se obnavljajo.

TRAJNOSTNO VEDENJE Ukrepi, namenjeni ohranjanju naravnih virov ob upoštevanju dobrobiti sedanjih in prihodnjih generacij, vključno z rastlinskimi in živalskimi vrstami. Glej tudi: *Pro-okoljsko vedenje*.

U

Borovik

UBLAŽITEV Človeški poseg za zmanjšanje globalnega segrevanja z zmanjševanjem emisij toplogrednih plinov ali s povečevanjem njihovih ponorov. Vedenja za ublažitev lahko nadalje razvrstimo na ukrepe z velikim in majhnim učinkom, pri čemer ima vsaka skupina značilne psihološke in kontekstualne dejavnike.

UČINEK TOPLE GREDE Naravni proces, ki segreva zemeljsko površje. Ko sevanje sončne svetlobe doseže Zemljo, ga njena površina absorbira in s tem segreje planet. Nekaj tega infrardečega sevanja se na poti nazaj »ujame« v toplogredne pline v ozračju in ponovno usmeri proti površju Zemlje, pri čemer se ta še bolj segreje.

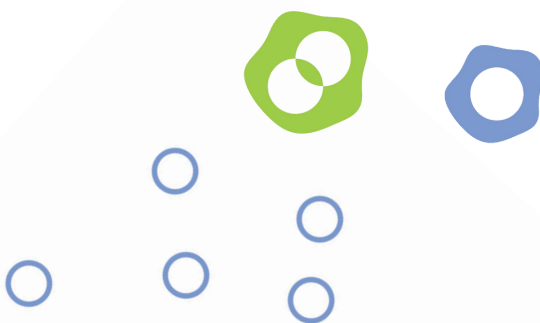

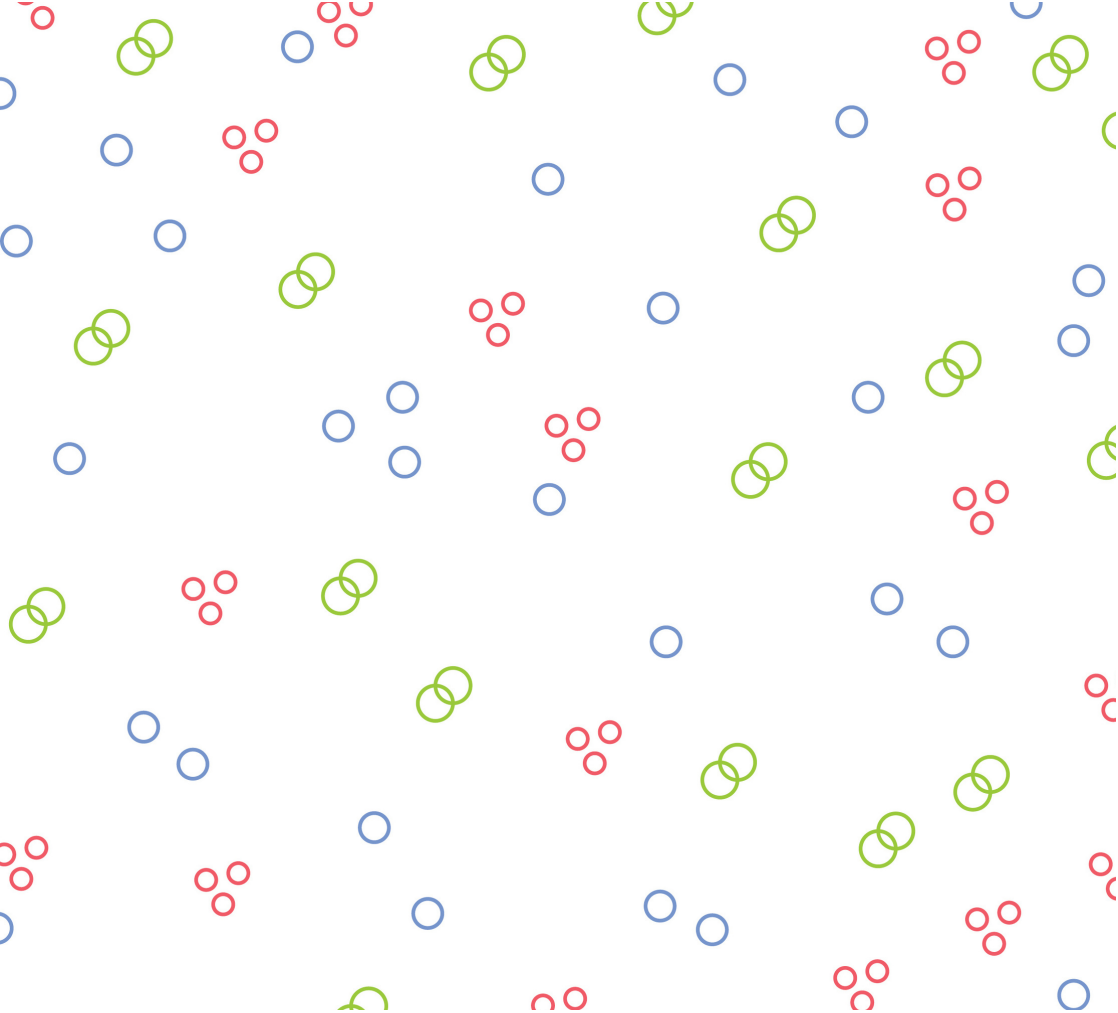
ZAPLETENI PROBLEMI Kompleksna vprašanja, ki jih je težko jasno opredeliti, nimajo enostavne rešitve in vključujejo številne medsebojno povezane vzroke. Podnebne spremembe so pogosto opisane kot zapleten problem, saj nanje vplivajo številni dejavniki – gospodarski, družbeni, **Bor** politični in okoljski – njihovo obravnavanje pa zahteva rešitve, ki zajemajo več sektorjev in ravni. Rešitve za zapletene probleme so pogosto tudi nepopolne ali začasne, saj lahko obravnava enega vidika ustvari nove izzive druge.

ZAZNAVANJE Metakognitivna veščina, ki omogoča izobraževalcem, da zavestno posvečajo pozornost načinom, kako se jezik uporablja v izobraževalnem okolju, zlasti v kontekstu ekolingvistike.

ZELENO ZAVAJANJE Primer destruktivnega diskurza. Zeleno zavajanje je dezinformacija, ki jo razširja organizacija itd., da bi se javnosti predstavila kot okoljsko odgovorna. Posreduje napačen vtis ali zavajajoče informacije o svojih izdelkih kot okolju prijaznih. Glej tudi: *Diskurz*.

ZGODBE Kognitivne strukture, po katerih živimo in se lahko manifestirajo v besedah, slikah, pesmih ali izbiri oblačil ter vplivajo na to, kako več ljudi razmišlja, govori in deluje. Glej tudi: *Ekolingvistika*.

Ta publikacija je sofinancirana s strani programa Erasmus+ Evropske unije.
Vsebina te publikacije je izključna odgovornost avtorjev in nikakor ne odraža stališč Evropske unije.

Co-funded by
the European Union